

Jurij Perovšek

»Mefisto na carskem dvoru«^{*}

Odmevi ob Rasputinovi smrti in kasnejši pogledi nanj na Slovenskem

PEROVŠEK Jurij, dr., znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana

929Rasputin G. E.
94(47)"19":929Rasputin G. E.

»MEFISTO NA CARSKEM DVORU«

Odmevi ob Rasputinovi smrti in kasnejši pogledi nanj na Slovenskem

Grigorij Jefimovič Rasputin (1872–1916) se je v slovensko zavest vtisnil kot človek izjemnega vpliva na zadnji ruski carski par ter tedanje rusko politično in cerkveno življenje. Tako za časa njegovega življenja kot ob smrti in kasneje so na Slovenskem opozarjali na magično moč njegove osebnosti, obenem pa poudarjali njegovo razuzdano življenje in nagnjenost do denarja ter družbene moči, a tudi naklonjenost do ruskega kmeta in malega človeka. Imeli so ga nasprotnika (svetovne) vojne, zaradi njegovih dolgoletnih posegov v odločanje v Ruskem carstvu pa tudi krivili za njegov propad. Na Slovenskem se je v Rasputinov fenomen najbolj poglobil pisatelj Vladimir Bartol. V njem je videl utelešenje kaotičnega stanja Rusije pred boljševiško revolucijo, v katerem se je Rasputin s sugestivno močjo svetopisemskega preroka, ogromno življenjsko silo in samozavestjo povzpел na skoraj najvišji položaj v državi. »Ta mož je moral nekaj vedeti o sebi in o svetu, kar večina drugih smrtnikov ne ve«, je zapisal Bartol. Njegovo opozorilo na presežni vidik Rasputinove osebnosti zaokroža izris njegove, sicer negativne podobe na Slovenskem.

Ključne besede: Grigorij Jefimovič Rasputin, Nikolaj II., Aleksandra Fjodorovna, misticizem, politika, Feliks Feliksovič Jusupov, Slovenci, Vladimir Bartol

PEROVŠEK Jurij, PhD, Research Counsellor, Institute of Contemporary History, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana

929Rasputin G. E.
94(47)"19":929Rasputin G. E.

»MEPHISTOPHELES AT THE IMPERIAL COURT«

Reactions to Rasputin's death and his subsequent image in Slovenia

In Slovenian memory, Grigori Yefimovich Rasputin (1872–1916) was a man of tremendous influence on the last Russian imperial couple and the then Russian political and church life. During his lifetime, upon and after his death, Slovenians were reminded of the magical power of his persona but at the same time also of his licentious life and inclination to money and social power but also benevolence to the Russian peasant and the common man. He was seen as an opponent of the (world) war, but was also blamed for the decline of the Russian empire because of his lengthy interventions in the decision making. In Slovenia, it was the writer Vladimir Bartol who most immersed himself in the phenomenon of Rasputin. He saw Rasputin as an incarnation of the chaos in Russia before the Bolshevik revolution, as someone who had the suggestive powers of a Biblical prophet, an immense vital force and the confidence with which he almost reached the top position in the country. "This man had to know something about himself and the world, something unknown to most other mortals," wrote Bartol. Bartol's warning about the excessive aspect of Rasputin's personality rounds up the profile of his otherwise negative image in Slovenia.

Key words: Grigori Yefimovich Rasputin, Nicholas II., Alexandra Feodorovna, mysticism, politics, Felix Felixovich Yusupov, Slovenians, Vladimir Bartol

^{*} Ilustrirani Slovenec, 26. 4. 1930, 31.
Za tisk prirejen referat z Mednarodnega znanstvenega simpozija Rusko-slovenski odnosi v XX. stoletju : v počastitev 100. obletnice Ruske kapelice na Vršču, ki je bil 14. 4. 2016 v Ruskem centru znanosti in kulture v Ljubljani.

Tudi Slovenci so vedeli za »čudežnega meniha«

Rusija in življenje v njej sta že v drugi polovici 19. stoletja zasedli stalni prostor v zanimanju slovenske kulturne in politične javnosti. Spodbujali so ga čutenje ruskega širnega svetá, njegove teže v gibanju zgodovine ter podobe in usode ljudi, ki jih je le-to rodilo. Med njimi je bil tudi pred stotimi leti umrli Grigorij Jefimovič Rasputin (Grigorij Jefimovič Novih, 1872–1916), »od Boga poslani mož«, čudodelni »starec«, »kmečki kancler«, »sveti satir« (tudi »satan«), miljenec ruske carske dvojice z edinim uradnim naslovom »prižigalec luči«, nekronani vladar Rusije, in še bi se našlo oznak, s katerimi so ga poimenovali.¹ Če jih prevedemo v zgodovinarjev jezik, je veljal za čudodelnega zdravilca in vidca, sicer pa je bil človek odrešeniške slave, zaupni svetovalec carskega para, osebnost z vplivom na najvišje državne in cerkvene predstavnike ter obenem privržen kmečkemu človeku, a tudi strasti do vina, žensk, ciganske glasbe in denarja.

O Grigoriju Jefimoviču Rasputinu ter njegovi življenjski poti in koncu je bilo doslej že mnogo napisanega. Kljub temu pa so raziskovalni in drugi izzivi, ki jih ponuja njegovo ime živi še danes. To velja tudi za slovenski prostor, saj so Rasputina, tako kot drugod, poznali tudi na naših tleh. O njem so pisali še predno ga je po nizu zarot v noči s 16. na 17. decembra 1916 pogubila knežja roka Feliksa Feliksoviča Jusupova.

Na Rasputina je prvi opozoril liberalni *Slovenski narod*, ki je 9. marca 1912 objavil poročilo o »skrivnostnem puščavniku« v Petrogradu. Tega puščavnika – Rasputina – ima ljudstvo za »svetnika«, a tudi v višjih, celo političnih krogih je prišel do velikega vpliva. Govori se, da ima Rasputin, »kateremu se škofi klanjajo ter mu poljubujejo roke, popolnoma svoboden dostop v palačo neke zelo, zelo visoke osebe«. Ta okoliščina je baje tudi vzrok, da časopisje ne sme poročati o njem. Tega v Rusiji ne uživajo ne najvišji državni uradniki, ne ministrski predsednik, ampak le car in njegova rodbina.²

»Najbrže je Rasputin le histeričen mužik, katerem pripisujejo čudežno moč«, je menil *Narod*. A kot domnevajo njegovi nasprotniki, bi lahko bil tudi pripadnik neke stare sekte, ki se ravna po zelo čudnih predpisih glede spolnega življenja. Če je tako, njegovi nasprotniki nameravajo nastopiti pri svetem sinodu (najvišji oblasti v ruski pravoslavni cerkvi), če pa je navaden zločinec proti nramnosti, se zavzemajo, naj ga kazensko obravnava posvetna oblast.³

Rasputin v času, ko je prišel na carski dvor
(www.theguardian.com)

Mesec dni kasneje je o Rasputinu pisal katoliški *Slovenec*. Po njem naj bi v ruski krvi plalo nekaj bolnega, tako da tega ljudstva ni mogoče doumeti. Najbolj ga označuje nek patoliški misticizem. Treba se je le poglobiti v ruske pisatelje, zlasti v Gogolja, Dostojevskega in Tolstoja. Predvsem pa ruski politični in družbeni razvoj kaže na določeno ponavljanje, ko se v njem javljata zdaj razsvetljeni liberalizem, zdaj zopet despotizem religiozne barve.⁴

Slovenec je spomnil na carja Aleksandra I. Romanova, po eni strani vnetega privrženca Rousseauja, po drugi strani pa moža čudne ruske psihe, ki so ga begali različni »svetniki«. In zdaj se je ta misticizem polotil tudi sedanjega carja. Okoli njega so se zbrali različni perverzni mistiki – škof Hermogen, meniha Iliodor in Inocenc, »čudežni idiot« Mitja Koljaba, brata Čurikov in »čudodelec« Badmajev, vsem na čelu pa je kmet Grigorij Rasputin, ki živi na carskem dvoru in uživa neposredno naklonjenost carja.⁵

»V čem obstoji, moč tega sanjača, ni natančno znano,« je pisal *Slovenec*. »Na vsak način se dela zelo pobožnega,

¹ Oznake so vzete iz Fülöp-Miller, *Sveti satan* (1972).

² »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 9. 3. 1912, 6.

³ *Prav tam*.

⁴ »Sveta Rusija«, *Slovenec*, 9. 4. 1912, 1.

⁵ *Prav tam*.

moli in se posti, govori o ‚verski probuji‘ in bržčas uganja tudi kake coprnije. Njegovi nasprotniki ga označujejo tudi kot zločinskega erotika; toliko je res, da ima veliko pristašin, s katerimi zelo svobodno občuje. Ruski dvor je od teh lažimističnih idej ves okužen; tu se prorokuje iz črt na roki, se uganja spiritizem, bero raznovrstne vražarske knjige in nekateri trdijo celo, da se razširja pravi kult demonov, zlasti tibečanskih. Menda vodi vse Rasputin.

Da je vpliv tega moža na cara poguben, je jasno, je nadaljeval *Slovenec*.⁶ Vsem tem mistikom je namreč skupno to, da sovražijo »zahodni«, »poganski« in »brezverski« parlamentarizem in sanjajo o »velikem poslanstvu« Rusije, ki naj ves svet znova pokristjani oziroma popravi pravoslavlje. Pri tem pa si je znal Rasputin nabrati veliko premoženje, kar dokazuje, kako je rafiniran. »Tako se godi v ‚sveti Rusiji‘, za katero so različni slovanski sanjači v gotovih periodah tako navdušeni, češ, da bo prinesla, rešitev slovanskim narodom in celemu svetu«, je zaključil *Slovenec*. – »Ne samo dvor, celo rusko ljudstvo je bolno.«⁷ To se je po *Slovenčevu* sodbi, zapisani dve leti kasneje, pri Rasputinovi osebi izražalo v ljudski veri, da je nenavaden človek, čarovnik, prerok, človek, ki vse ve in vse zna. »Zatekale so se k njemu ženske in moški po svet – nekaj navadnega po ruskih selih, kjer ne manjka ljudskih svetovalcev, ali Rasputin je človek posebne vrste, on se je znal s svojim prerokovanjem, s svojimi nasveti dvigniti nad navadne ‚ljudske svetovalce‘, na ruski dvor je segel njegov vpliv.«⁸

Rasputinu ne liberalni, ne katoliški tabor nista bila naklonjena, marksisti pa o njem niso pisali. Kritično podoba o »znanem sleparju« Rasputinu⁹ je ohranjal *Slovenski narod*, za katerega je bil človek, »ki je iz gnoja neke male ruske vasi postal v par letih prvi zaupnik na carjevem dvoru«. Uspeh tega »neizobraženega sibirskega eremita« temelji v njegovem vplivu na praznoverne in histerične osebe, posebej ženske. »Rasputin je postal znan širokim krogom še le po nesrečni rusko-japonski vojni, ko so prestrašeni vodilni krogi ruski zopet začeli iskati utehe v cerkvi in je vsled tega klerikalizem zopet začel v Petrogradu dvigati svojo glavo. Na čelu duhovščine je stal tedaj škof Hermogen iz Saratova, ki je skupno z menihom Iliodorjem obvladal merodajne kroge ter imel največji politični vpliv. Podpora te cerkvene nadvlade je bil Rasputin.«¹⁰

Slovenski narod je vztrajal tudi pri opozorilih o Rasputinovem ravnanju v spolnem življenju. Njegov nauk,

nekaka zmes askeze in razuzdanosti, je namreč privabil mnogo privržencev, znana so tudi poročila o orgijah čudežnega meniha in njegove pobožne občine. Predvsem pa je nevaren njegov vpliv na politiko carskega dvora, saj po besedah vodje oktobristov Aleksandra Ivanoviča Gučkova, Rasputin ne ogroža samo čistosti cerkve pač pa tudi čistost prestola. Podobnega mnenja je bil voditelj kadetov Pavel Nikolajevič Miljukov, ki je izjavil: »Ruska država se nahaja v oblasti potepuha!«¹¹

Slovensko časopisje se je ob Rasputina ustavljalo tudi ob raznih točnih ali netočnih novicah, ki so spremljale njegovo delovanje.¹² Mednje so sodila zlasti poročila o poskusu atentata, ki ga je nanj po naročilu meniha Iliodorja leta 1914 izvršila Kionja Guseva.¹³ Opozarjalo je tudi na Rasputinovo znano protivojno stališče, tako ob aneksijski krizi leta 1908, kot v napetih mednarodnih razmerah po sarajevskem atentatu in nato po izbruhu svetovne vojne leta 1914.¹⁴ *Slovenski narod* je objavil tudi odgovor generalisimusa vseh ruskih vojaških sil velikega kneza Nikolaja Nikolajeviča Rasputinu, ko ga je leta med svojimi prizadevanji za mir poleti 1915 telegrafsko vprašal, ali lahko obišče Glavni stan (poveljstvo) ruskih sil. »Pridi v veliki stan, boš obešen«, se glasil odgovor.¹⁵

»Zloduho« konec in posmrtni slôves

Rasputin si je na svoji poti ustvaril mnogo sovražnikov. Nekatere med njimi so omenjali tudi na Slovenskem,

¹¹ Prav tam.

¹² Prim. »Čudodelnik‘ Rasputin pregnan v Sibirijo«, *Slovenski narod*, 1. 4. 1912, 5, »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 3. 7. 1915, 4; »Zadnje vesti«, *Slovenec*, 3. 6. 1914, 4.

¹³ »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 15. 7. 1914, 5, »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 16. 7. 1914, 4; »Zadnje vesti«, *Slovenec*, 15. 7. 1914, 4, »Zadnje vesti«, *Slovenec*, 16. 7. 1914, 5, »Razne stvari«, *Slovenec*, 25. 7. 1914, 7.

¹⁴ »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 14. 8. 1914, 4, »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 3. 7. 1915, 4; »Razna poročila«, *Slovenec*, 11. 8. 1914, 5; »Svetovna vojna«, *Večerna Edinost*, 17. 10. 1914, 1; Grdina, Vedno znova Tannenberg, 21, 36, 50. – Kot opozarja Igor Grdina, je Rasputin francoskemu poslaniku v Petrogradu Mauriceu Léologueju 24. 2. 1915 »s pretresljivo preroškimi besedami razlagal svoj pogled na planetarni spopad ter občutenja preprostih Rusov v tistih brezprimerno tragičnih dneh: Preveč je mrtvih in ranjenih, preveč vdov in sirot, [povsod] nič drugega kot ruševine in solze! Pomisli na nesrečnike, ki se nikoli ne bodo vrnili, in vedi, da sleherni [od njih] pušča za seboj pet, šest ... deset ljudi, ki lahko le jočejo! Poznam vasi, v katerih vsakdo objokuje koga ... A kaj reči o možeh, ki se vračajo! Čemu so podobni! Brez nog, brez rok, slepi so! ... To je grozljivo! Dvajset let ne bomo na ruskih tleh želi nič drugega kot bolečino! [...] Cesar Viljem! ... Mar ne veš, da ga navdihuje zlodej? Vse, kar reče, in kar naredi, mu naroči vrag. Vem, kaj govorim; sam hudič mu pomaga. A nekega lepega dne ga bo zlodej nenadoma zapustil, ker bo Bog tako odločil. In Viljem bo žalostno odletel kakor stara srajca, ki jo odvržeš v gnoj.« (Grdina, Vedno znova Tannenberg, 7, 50)

¹⁵ »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 3. 7. 1915, 4.

⁶ Prav tam.

⁷ Prav tam.

⁸ »Razne stvari«, *Slovenec*, 25. 7. 1914, 7.

⁹ »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 4. 6. 1912, 4.

¹⁰ »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 18. 7. 1914, 5.

enako kot zarote, ki so jih pripravili proti njem.¹⁶ Ko je naposled zadnja uspela in so Grigorija Jefimoviča Rasputina umorili, so o tem dalj časa poročali. Poročila so bila večidel krajša, vendar se je iz njih dalo razbrati stališča, ki so zaznamovala slovenski prostor ob Rasputinovi smrti. Poleg različnih vesti o njegovem umoru, bolj ali manj točnih zapisov o pripravah nanj, njegovi izvedbi »pod skrivnostnimi in dramatičnimi okoliščinami«¹⁷ ter najdbi njegovega trupla v Nevi, so še enkrat opozorili na vpliv »zloglasnega« Rasputina na carskem dvoru; po ptujskem *Štajercu* je bil največji zločinec in slepar ter najmogočnejši nasilnež na Ruskem.¹⁸ Domnevali so tudi, da je bil umorjen zaradi svojega zavzemanja za mir.¹⁹ V nasprotju s to domnevo pa je nemška *Laibacher Zeitung* trdila, da Rasputin ni bil proti vojni, pač pa, da jo je podpihoval. Opozarjala je še na njegov vpliv na dvoru, poudarjala, da je bil sodelavec britanske tajne službe, in skladno s svojo nemško usmeritvijo zagotavljala, da je bil fanatičen panslavist. Njegov končni cilj naj bi bil prepričati carja v križarsko vojno proti nemštvu in doseči združitev vseh pravoslavnih držav pod ruskim vodstvom. Zaradi Rasputina se Rusko carstvo bliža veliki notranji katastrofi.²⁰ Do konca svetovne vojne so se na Slovenskem ob Rasputinu ustavili še pri novici, da je car ustavil preiskavo o njegovem umoru, nato pa pri novici o sežigu njegovega trupla, ki so ga v carskoselskem parku izkopali februarjski revolucionarni vojaki in ga v pargolovskem gozdu sežgali na grmadi.²¹

Po vojni na Rasputina na Slovenskem niso pozabili. Do druge svetovne vojne so o njem precej pisali – enako tudi v tujini – ter v različnih prispevkih spominjali na »zagonetno osebnost iz nedavne ruske preteklosti«, »si-

birskega pustolovca« in »navadnega sleparja«, »svetega pohotneža«, »zloglasnega«, »zlobnega moža«, »klopa« in »največjega škodljivca na carskem dvoru«, ter »zlega duha zadnje carice«, ki je tako »nesrečno vplival na nekdanjo carsko družino«. ²² »Mefista na bivšem carskem dvoru« so imeli za človeka, s katerim sta bila povezana strahovita moralna korupcija in razpad na njem ter v delovanju države, »malega očeta« ruske revolucije in propada carske Rusije.²³ Ob tem so zapisali tudi opozorila, da se je med vojno zavzemal za mir.²⁴ Predvsem pa so bili prepričani, da je ime »starca« Rasputina »prešlo v rusko zgodovino kot madež, kot neverjetno dejstvo, ki ga bodo bodoči rodovi morda bolje umeli nego ga moremo mi.«²⁵ – »Vsekakor jako zanimiv kos slovanske zgodovine, čeprav take, ki Slovanstvu ni v posebno čast.«²⁶ Skupaj z Mojzesom, Aleksandrom Velikim, Cesarjem in Napoleonom pa so ga uvrščali med ljudi, ki so bili znani po svojem fascinirajočem pogledu in hipnotični moči svoje besede.²⁷

Opazno pisanje o Rasputinu, značilno za slovenski meščanski politični tisk – pri tem sta katoliški in liberalni tabor izražala skorajda enake poglede –, so v delavskem gibanju kritično ocenili. Sami o Rasputinu, tako kot pred vojno in med njo, niso pisali, vseeno pa je komunistično *Enotnost* poleti 1928 zmotilo, da se že »leta (...) vlečejo po časopisju prizori o umoru Rasputina«. ²⁸ Podobno je menil nemški igralec Konrad Veldt, ki je v filmu *Sveti starec Rasputin* upodobil njegov lik. Leta 1932 je ob poplavi spominov, ki so jih objavili Rasputinovi prijatelji, znanci in sovražniki ter člankov, ki so izhajali v svetovnem časopisju, dejal, da se z njim »peča danes svet skoraj bolj kakor v časih, ko je še živel«. ²⁹

¹⁶ »Težke obdolžitve Hlostova«, *Slovenec*, 27. 3. 1916, 2, »Rasputin umorjen?«, *Slovenec*, 12. 5. 1916, 2, »Vojska z Rusi«, *Slovenec*, 17. 5. 1916, 3, »Rasputin živi«, *Slovenec*, 20. 5. 1916, 5, »Miljukov proti Rasputinu in Stürmerju«, *Slovenec*, 11. 12. 1916, 3. Glej tudi op. 13.

¹⁷ »Rasputina umoril ruski knez?«, *Slovenec*, 4. 1. 1917, 2; »Čudežni menih Rasputin«, *Štajerc*, 11. 2. 1917, 5.

¹⁸ »Čudežni menih Rasputin«, *Štajerc*, 11. 2. 1917, 5.

¹⁹ »Rasputin umorjen?«, *Slovenec*, 3. 1. 1917, 3, »Rasputina umoril ruski knez?«, *Slovenec*, 4. 1. 1917, 2, »Razna poročila«, *Slovenec*, 9. 1. 1917, 3, »Rasputin bil umorjen na višje povelje«, *Slovenec*, 12. 1. 1917, 2, »Kako so sklenili usmrtiti Rasputina«, *Slovenec*, 16. 1. 1917, 2, »Rasputin žrtev vojne stranke«, *Slovenec*, 18. 1. 1917, 2, »Knez Andronikov pregnan«, *Slovenec*, 7. 2. 1917, 4, »Dnevne novice«, *Slovenec*, 28. 2. 1917, 4, »Po svetlu«, *Slovenec*, 2. 4. 1917, 5; »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 4. 1. 1917, 3, »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 10. 1. 1917, 4, »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 13. 1. 1917, 4, »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 11. 4. 1917, 3; »To in ono«, *Edinost*, 6. 1. 1917, 4, »Razne politične vesti«, *Edinost*, 11. 1. 1917, 2, »Razne politične vesti«, *Edinost*, 18. 1. 1917, 1, »To in ono«, *Edinost*, 4. 3. 1917, 3; Grivec, *Ruska revolucija*, 207.

²⁰ »Nichtamtlicher Teil: die Ermordung Rasputins und sein politisches Erbe«, *Laibacher Zeitung*, 20. 1. 1917, 1.

²¹ »Vojska z Rusi in Romuni«, *Slovenec*, 2. 3. 1917, 2–3; »Razne stvari«, *Slovenski narod*, 26. 6. 1917, 3.

²² »Kulturni pregled«, *Jutro*, 12. 1. 1933, 3, »Terorizem v zgodovini«, *Jutro*, 1. 1. 1935, 11, »Iz življenja in sveta«, *Jutro*, 29. 5. 1924, 5; »Genijalen goljuf«, *Slovenec*, 29. 12. 1927, 6; »Knez Jusupov toži filmsko družbo«, *Jutro*, 27. 12. 1933, 4, »Menihova hči pod policijskim varstvom«, *Jutro*, 3. 4. 1935, 6, »Iz življenja in sveta«, *Jutro*, 4. 3. 1933, 6, »Iz življenja in sveta«, *Jutro*, 9. 4. 1929, 8; »Po svetlu«, *Slovenec*, 3. 8. 1924, 7, »Marija Rasputinova«, *Slovenec*, 4. 5. 1938, 6. Prim. tudi »Pod reflektorjem«, *Slovenec*, 22. 5. 1924, 2. Podobne ocene glej tudi v »Rusija v letih 1914.–1918.«, *Edinost*, 1. 8. 1919, 11, »Iz poslednjih dni carskega režima«, *Edinost*, 24. 6. 1926, 4, »Carska palača na Krimu«, *Edinost*, 5. 7. 1927, 4, »Ob desetletnici ruske revolucije«, *Edinost*, 10. 11. 1927, 1.

²³ »Maris Rasputin«, *Ilustrirani Slovenec*, 26. 4. 1930, 31; »Novice iz Rusije«, *Slovenec*, 20. 7. 1922, 2; »Dogodki po širnem svetu«, *Jutro*, 27. 12. 1933, 4, »Domače vesti«, *Jutro*, 5. 2. 1938, 4, »Rasputin, roman demona: Pjetr, roman carja«, *Jutro*, 11. 2. 1938, 5. Podobne ocene glej tudi v »Sveti starec Rasputin«, *Edinost*, 1. 2. 1925, 3, »Konec caristične Rusije«, *Edinost*, 5. 3. 1925, 4.

²⁴ »Katastrofi nasproti«, *Edinost*, 9. 4. 1925, 4, »Iz poslednjih dni carskega režima«, *Edinost*, 24. 6. 1926, 4.

²⁵ »Sveta življenje in vrvenje«, *Slovenec*, 24. 6. 1928, 10.

²⁶ »Dunajsko pismo«, *Slovenski narod*, 8. 11. 1923, 1.

²⁷ »Hipnoza in psihoanaliza«, *Jutro*, 21. 7. 1929, 7.

²⁸ »Umor Mehikanskega predsednika in drugo«, *Enotnost*, 27. 7. 1928, 1.

²⁹ »Teden dni filma«, *Jutro*, 7. 11. 1932, 6.

Rasputin vlada v carski hiši (Družina, 1, 1929, št. 8, 257)

Pripomba *Enotnosti* je bila umestna, saj so o okoliščinah in izvedbi umora Grigorija Jefimoviča Rasputina pisali vsi vodilni slovenski časopisi.³⁰ Za liberalno *Jutro* in katoliškega *Slovenca* so bile zanimive tudi druge vsebine, povezane z Rasputinovo osebo. Časopisa sta poročala o življenju njegove hčere Marije Grigorjevne ter vnukinj Tatjane in Marije,³¹ tožbah, ki ju je hči Marija v letih 1928 in 1938 vložila zoper kneza Jusupova zaradi umora svojega očeta³² in tožbah, ki sta jih knez Jusupov ter njegova žena kneginja Irina Aleksandrova v letih 1933–1934 vložila zoper ameriško filmsko družbo

Metro Goldwin Mayer in filmsko družbo v Nemčiji, ker sta ju po njunih navedbah v svojih filmih o Rasputinu prikazali v slabi luči in potvarjali zgodovinsko resnico.³³ Poleg tega je *Jutro* leta 1927 poročalo o aretaciji Rasputinovega tesnega sodelavca Ivana Zinovjeviča Osipjenka v Leningradu, kasneje je *Slovenec* poročal, kako so v nekem varšavskem zavetišču ruski begunci pretepli Rasputinovega polbrata, oba časopisa pa sta leta 1925 objavila vest, da je v Moskvi med uprizoritvijo drame Alekseja Tolstaja o vlogi carice Aleksandre Fjodorovne na ruskem dvoru, sloveči igralec Stefanov, ki je z naturalistično prepričljivostjo nastopal v vlogi Rasputina, v enem od ključnih prizorov zblaznel.³⁴

Na Rasputina so opozarjali tudi ob drugih priložnostih. *Jutro* je leta 1923 objavilo daljše poročilo mladega ruskega znanstvenika in lektorja ruskega jezika na ljubljanski univerzi dr. Nikolaja Fjodoroviča Preobraženskega o pismih zadnje ruske carice iz let 1914–1916, ki so v knjižni obliki izšli v Berlinu. Preobraženski je v poročilu zapisal, da je bila carica Rasputinovo slepo orodje in obžaloval, da so na rusko politiko vplivali taki ljudje. To je bila tragika ruske države, ki je obsegala eno šestino zemlje, v kateri sonce ne zahaja in ki je s svojimi 150 milijoni prebivalcev polnila z žitom in surovinami trge vsega sveta.³⁵ Tri leta kasneje je *Jutro* iz zagrebške *Riječi* ponatisnilo zanimivo razmišljanje publicista Valerijana Markova, ki je dokazoval, da je Rasputin pretkano izkoriščal tedanjo duhovno vročičnost v visoki ruski družbi.³⁶ Razen tega so *Slovenski narod*, *Jutro* in *Slovenec* javnost seznanjali z objavami spominov različnih avtorjev – grofa Alekseja Aleksandrejeviča Bobrinskega, Rasputinovega tajnika Fedorja Rajevskija, hčerke nekdanjega ruskega ministrskega predsednika Sergeja Julijeviča Witteja Vere Nariškin, nekdanjega britanskega poslanika v Petrogradu sira Georgeja Bachana, zadnjega francoskega poslanika v Petrogradu Mauricea Paleologuea in nekdanjega ruskega zunanjega ministra Sergeja Dimitrijeviča Sazonova, ki so, vsak na podlagi svojih izkušenj in opazovanj, pisali o Rasputinu.³⁷ Poro-

³⁰ »Raznoterosti«, *Slovenski narod*, 5. 1. 1922, 4; »Iz življenja in sveta«, *Jutro*, 7. 10. 1924, 5, F. G., »Pruska kislina«, *Jutro*, 21. 1. 1927, 6; »Dogodki širom po svetu«, *Jutro*, 27. 12. 1933, 4; »Sveta življenje in vrvenje«, *Slovenec*, 18. 3. 1928, 10; »Sveta življenje in vrvenje«, *Slovenec*, 24. 6. 1928, 10; »Rasputin še vedno straši«, *Slovenec*, 17. 1. 1934, 6; »Kako je Jusupov umoril Rasputina«, *Slovenec*, 5. 3. 1934, 4. Glej tudi »Rasputinova smrt«, *Edinost*, 8. 2. 1925, 4; »Dokazi Rasputinovih morilcev«, *Edinost*, 12. 2. 1925, 4.

³¹ »Iz življenja in sveta«, *Jutro*, 29. 5. 1924, 5; »Menihova hči pod policijskim varstvom«, *Jutro*, 3. 4. 1935, 6; »Rasputinovi vnukinji«, *Jutro*, 19. 5. 1938, 8; »Po svetu«, *Slovenec*, 3. 8. 1924, 7; »Marija Rasputinova«, *Slovenec*, 4. 5. 1938, 6; »Maris Rasputin«, *Ilustrirani Slovenec*, 26. 4. 1930, 31.

³² »Sveta življenje in vrvenje«, *Slovenec*, 22. 6. 1928, 6; »Rasputinova hči kot žrtev špekulantov«, *Jutro*, 26. 6. 1938, 5.

³³ »Prizor iz novega filma »Ruski demon«, *Slovenec*, 31. 10. 1933, 6; »Rasputin še vedno straši«, *Slovenec*, 17. 1. 1934, 6; »Kako je Jusupov umoril Rasputina«, *Slovenec*, 5. 3. 1934, 4; »Irina, film in Rasputin«, *Slovenec*, 12. 3. 1934, 4; »Rasputinov film«, *Slovenec*, 10. 8. 1934, 6; »Dogodki po širnem svetu«, *Jutro*, 27. 12. 1933, 4.

³⁴ »Rasputinov prijatelj«, *Jutro*, 1. 3. 1927, 14; »Rasputinov brat«, *Slovenec*, 11. 2. 1937, 6; »Raznoterosti«, *Slovenec*, 3. 12. 1925, 7; »Iz življenja in sveta«, *Jutro*, 5. 12. 1925, 6.

³⁵ N. Preobraženski, »Iz pism zadnje ruske carice (1914.–1916.)«, *Jutro*, 17. 4. 1923, 5–6. – O prizadevanjih Nikolaja Fjodoroviča Preobraženskega za akademsko kariero na ljubljanski univerzi glej Oset, *Akademski kariera Preobraženskega*, 121–150.

³⁶ »Iz življenja in sveta«, *Jutro*, 17. 4. 1926, 8.

³⁷ »Raznoterosti«, *Slovenski narod*, 3. 1. 1920, 3; »Iz življenja in sveta«, *Jutro*, 12. 2. 1922, 4; »Nove knjige in revije«, *Jutro*, 26. 11. 1925, 6; »Po širnem svetu«, *Slovenec*, 24. 1. 1926, 9; »Carica, Rasputin in Nikolaj Nikolajevič«, *Jutro*, 28. 12. 1927, 6.

čali so tudi o izidu literarnih del, študij in posameznih pričevanj o Rasputinu – Almazovega *Rasputin in Rusija*, Jelačičevega *Ruska revolucija*, Naživinovega *Rasputin*, Pravdinega *Svet se podira*, Rahmaninega *Dijaštvo, Ljubezen, Čeka in smrt* (Rahmanino delo je v slovenskem prevodu izhajalo v *Slovincu* od oktobra 1933 do januarja 1934), Klabundovega *Rasputin – roman demona* in Fülöp-Millerjevega *Sveti satan*.³⁸ Le-ta je v slovenskem prevodu izšel leta 1932, že pred tem, od oktobra 1929 do aprila 1930, pa je izvirke iz njega objavljala *Slovenec*.³⁹ To ga ni motilo, da ne bi tri leta kasneje objavil ocene, po kateri je liberalna založba Modra ptica s prevodom *Svetega satana* »postala bolj glasnica senzacionalne kot plemenite knjige! Sicer ima imenovana založba dober izbor knjig.«⁴⁰ Izvirke iz *Svetega satana* je od aprila do decembra 1929 objavljala tudi katoliški mesečnik *Družina*.⁴¹ Leta 1938 je *Slovenec* vabil na ogled filma *Rasputin: demon Rusije*.⁴²

»Skrivnostno, demonično osebnost Rasputina, tega fanatičnega in mističnega mušika na dvoru zadnjega ruskega carja«, so omenjali tudi med drugo svetovno vojno. Pojavil se je v *Jutrovem* oglaševanju Klabundovega romana *Pjotr – Rasputin: roman carja – roman demona* decembra 1941 in 1942⁴³ ter v romanu *Zadnja carica*, ki je spomladi in poleti 1943 izhajal v *Slovincu*.⁴⁴ Na Rasputina je ljubljanski medvojni tisk spomnil še dvakrat. *Jutro* je leta 1942 sporočilo, da je v New Yorku umrl veliki knez Dimitrij Pavlovič, eden od udeležencev zarote, ki je končala Rasputinovo življenje.⁴⁵ *Razglednik* »Jutra« pa je decembra 1943 objavil odlomek iz spominov nekdanjega predsednika ruske carske vlade Vladimirja Nikolajeviča Kokovcova, ki je v začetku leta umrl v Parizu. Odlomek je govoril o njegovem srečanju »z zloduhom Rasputinom« – tako ga je označil *Razglednik* –, »čigar početje na dvoru je porušilo zaupanje ruskega naroda v dinastijo in v veliki meri pripomoglo

k revoluciji leta 1917«. Rasputin Kokovcova ni zaslepil. Odbil ga je »odvratni izraz njegovih oči«, ki jih je imel za »risje«. Nanj je deloval kot »značilen kaznjenec iz Sibirije, potepuh, brodolomec, ki je sam sebe izuril za nekoliko enostranskega služabnika božjega, ki je igral svojo vlogo po natančno preštudiranim receptu. Na zunaj mu je manjkala samo kaznilniška obleka. Ta človek je bil vsega zmožen.«⁴⁶

Po vojni Rasputin na Slovenskem ni užival posebne pozornosti. Leta 1972 je v slovenščini znova izšel Fülöp-Millerjev *Sveti satan*,⁴⁷ leta 1996 pa je publicistka Renata Šribar⁴⁸ v reviji *Primorska srečanja* iz družinske spominke zbirke objavila pismo kneginje Jensavete Stefanišin prijateljici Ani Onjegin, napisano jeseni 1909 v Omsku. V pismu kneginja Stefanišin svoji prijateljici opisuje vročo ljubzensko zvezo, ki jo je poleti imela z Rasputinom. »Kot si modro razbrala že iz zadnjega pisma,« je zapisala kneginja, »se je moje življenje zadnje čase vrtelo po precej poskočnih in neuvoženih kolesnicah. (...) Se spomniš, ko sem Ti, če se ne motim, je bilo to pozno spomladi, pripovedovala o svojih sanjah, v katerih se mi je prikazal velikan. Tako se je v moje življenje najavil Grigorij Jefimovič Rasputin. Opisala sem Ti tudi že sladkosti omam in ljubljene, ki so presegle vsa pričakovanja, ne da bi pri tem izdala, za koga je šlo. Zdaj veš – bil je Rasputin. In ne misli, da sem podlegla čaru zaradi slovesa, ki ga ima. Ne, njegov duh je imel tedaj name tako silovit vpliv, da se mu ne bi mogla upreti, tudi če bi hotela. Naj Ti opišem samo prijetljaj z začetka najinega poznanstva. Med dopoldanskim počitkom v vrtni uti sem se ob božajoči toploti sončnih žarkov skoraj zazibala v sen. Naenkrat je stopil predme on, tedaj moj znanec komaj kakšen teden. Pokleknil je, vzel mojo roko med svoji, jo nato podržal v levici in z desnico segel v žep. Ven je potegnil zapestnico, katere sijaj me je zaslepil, in mi jo nadel. V nedoumevanju sem sunkovito skočila pokonci – samo zato, da sem se zazrla v prijetno gorko samotnost parka. Rasputin je bil privid, zapestnica tudi, samo ... Okrog zapestja sem imela opeklino, tako kot bi jo za seboj pustila razžarjena kovina. Od tedaj me je spremljal občutek, da mu pripadam z dušo in telesom. Se čudiš, da se že ob najinem naslednjem srečanju nisva mogla raziti, ne da bi se ljubila?

Trije tedni so minili v lebdenju med zemljo in nebesi«, je nadaljevala kneginja. »Rasputin je bil najboljši

³⁸ »Dunajsko pismo«, *Slovenski narod*, 8. 11. 1923, 1; »Poguba carske Rusije«, *Jutro*, 10. 12. 1925, 7; »Ruska revolucija v zrcalu pesnitev«, *Jutro*, 13. 5. 1926, 9; »Znanost in umetnost«, *Edinost*, 18. 8. 1927, 3; »Iz življenja in sveta«, *Jutro*, 1. 12. 1933, 8; »Dijaštvo, ljubezen, Čeka in smrt«, *Slovenec*, 7. 10. 1933, 5 (Aleksandra Rahmanova, »Dijaštvo, ljubezen, Čeka in smrt: dnevnik ruske dijakinje«, *Slovenec*, 8. 10. 1933 – 25. 1. 1934); »Domače vesti«, *Jutro*, 5. 2. 1938, 4; »Knjige v letu 1932«, *Slovenec*, 1. 1. 1933, 39; »Rasputin, roman demona: Pjotr, roman carja«, *Jutro*, 11. 12. 1938. Pričevanje o Rasputinu glej v »Kako so poginili Romanovi«, *Slovenski narod*, 4. 4. 1922, 1–2.

³⁹ »Ob zatonu carske Rusije: senca Rasputina«, *Slovenec*, 27. 10. 1929 – 13. 4. 1930.

⁴⁰ »Knjige v letu 1932«, *Slovenec*, 1. 1. 1933, 39.

⁴¹ »Ob zatonu ruskega carizma«, *Družina*, april–avgust, oktober–december 1929.

⁴² »Danes premiera!«, *Slovenec*, 18. 9. 1938, 4.

⁴³ »Knjige se niso podražile!«, *Jutro*, 16. 12. 1941, 6, 18. 12. 1941, 6, 20. 12. 1941, 6, 21. 12. 1941, 8, 24. 12. 1941, 10; »Knjige se niso podražile!«, *Jutro*, 8. 12. 1942, 6, 10. 12. 1942, 6.

⁴⁴ »Zadnja carica«, *Slovenec*, 13. 4. – 26. 8. 1943.

⁴⁵ »Drobiž«, *Jutro*, 15. 3. 1942, 5.

⁴⁶ Kokovcov, *Razgovor z Rasputinom*, 92–93.

⁴⁷ Fülöp-Miller, *Sveti satan* (1972).

⁴⁸ Po spremembi poklicnega področja konec devetdesetih let prejšnjega stoletja je Renata Šribar leta 2006 doktorirala iz antropologije vsakdanjega življenja. Danes je predavateljica in raziskovalka na področju kulturne in socialne antropologije ter sociologije. – http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/Znanost/doc/Zenske_v_znanosti/CV_komisija/WIKI-Renata_ok.pdf (pridobljeno 10. 5. 2016).

Knez Jusupov v času umora
(Fülöp-Miller, *Sveti satan*, 1932, str. 320/321)

ljubimec mojega življenja. (...) Sumim, da bodo minili meseci, preden bom spet lahko z drugim poskusila, kar sem se naučila. Z Rasputinom [pa] je konec, kajti od kneza in kneginje M. (ki za najino afero ne vesta, čeprav sta naju prav ona dva seznanila), sem zvedela, da se vrtili okrog njune nečakinje Onje, osemnajstletne eterične bledoličnice, ki so jo starši letos prvič predstavili družbi.

Da se ne vidiva več, sem se trdno odločila oni dan, in poslušaj, kaj se mi je zgodilo danes v jutranjem polsnu. Predme je stopil služabnik in mi podal Rasputinovo vizitko. S prsti sem podrsala po reliefnem satenastem papirju in občudovala pramene svetlobe, ki so preigravali odtenke oker barve. Stanje polzavesti je trajalo le hip. Ko sem se razbudila, ni bilo ne duha ne sluha o vizitki. Vstala sem in se namenila k okrogli mizi v sprejemnici, da bi preverila, kaj je res in kaj ni. Služabnika ni bilo slišati, pladenj za pisma in sporočila je bil na svojem običajnem mestu in sončni žarki so razkrivali komaj opazen sloj prahu na gladki površini. Sklonila sem se nadenj in pihnila Rasputinu odločen ne (...). To je rešitev pred temnim breznom obupa, v katerega nas ženejo ponesrečeni konci naših ljubezenskih zgodb.⁴⁹

⁴⁹ Šribar, *Rasputin*, 379.

»Tiger v džungli«

V slovenskem prostoru se je v Rasputinov fenomen posebej poglobil pisatelj Vladimir Bartol. Kot psihološko-filozofski ustvarjalec slik o življenju⁵⁰ se je verjetno k temu čutil tudi poklicanega. K razmišljanju o Rasputinu ga je vzpodbudil izid Fülöp-Millerjevega *Svetega satana* v slovenskem jeziku. Bartol se je leta 1933 v literarnem mesečniku *Modra ptica* – potem ko je najprej navedel Goethejevo misel, »najstrahotnejše pa je to demonično, če se prevladujoče javlja v kakšnem človeku (...) ogromna moč izhaja iz njih in neverjetna je sila, ki z njo delujejo na vsa živa bitja, da, celo na elemente« –, vprašal: »Kakšen je bil tedaj mož, ki mu je bila ob zatonu carske Rusije dodeljena tako važna zgodovinska naloga?« Njegova zgodba se bere kot pravljica ali legenda, je odgovoril. »Preprost mužik, kmet iz Pokrovskega sela v Sibiriji, pride v Petrograd, rezidenco vsemogočnega carja vseh Rusov, in začne samolastno odločevati o politiki in usodi države. V nekaj mesecih postane najvplivnejša osebnost v Rusiji, mož, ki se mu klanjajo knezi, vojvodinje in ministri, ki ga obožujejo množice, pred katerim trepečejo sovražniki in zavistneži in ki ga nazivljata car in carica, prijatelj in rešitelj. In vse to se ni morda zgodilo pred stoletji, v sivi davnini, marveč v naši dobi, pred petnajstimi leti.«⁵¹

Bartol je korenine te zgodbe videl v naraščajočem razkroju ruskega carističnega kolosa. »Preko prostrane zemlje so hodili romarji in ustanovljenci novih verskih sekt, čarodeji in proroki, mazači in padarji z Vzhoda, h katerim se je zatekalo obupano ljudstvo, ki so ga tlačili in izmozgavali nesposobni in koruptni ministri in guvernerji. Vstajali so mogočni pridigarji in silni gromovniki in slikali ljudstvu mračno bodočnost, pozivajoč ga k pobožnosti in pokori za grehe.« V to strahovito zmedo je prišel Rasputin s svojo preprosto kmečko pametjo in zagrabil v politično kolesje. Nekoč pobožen romar, potem razuzdanec in spet prerok, ki je oznanjal resnico o očiščenju po grehu, čudodelnik, o katerega nadnaravnih sposobnostih so krožile cele legende, je naenkrat postal središče političnega vrveža.⁵²

Tako oči kot barva glasu sta bili počeli Rasputinovega vpliva na ljudi. A Bartol je menil, da je bilo »veliko značilnejše za tega izjemnega moža (...), kako je umel občevati z ljudmi. V tem načinu je nekaj podobnega, kakor nam sporoča sv. pismo o starih prorokih. Rasputin je tikal carja in carico, ju objemal in poljubljal, jima grozil in grmel nanju; prav tako se je vedel proti knezom in vojvodinjam, proti ministrom in generalom. Mužik

⁵⁰ Prim. Kermauner, Vladimir Bartol, 426.

⁵¹ Bartol, *Rasputin*, 1, 2.

⁵² Prav tam.

ali plemič, delavec ali minister, nadškof ali neizobražen romar, dà, celo živali in vsa druga živa bitja – vseeno mu je bilo, proti vsem je bil enako preprost in neposreden. Zdi se, da njegovo srce ni poznalo ne hinavščine in ne pretvarjanja, kar je oboje posledica strahu.«⁵³

Bartol ni verjel, da bi bil Rasputin pretkan slepar in prav tako ne, da bi bil blazen. »Nobene svojih slabosti ni prikrival ljudem: bil je razuzdanec, pohotnež, ženskar, pijanec, spokornik; njegova sposobnost, pretvarjati se, je bila minimalna.« Njegovo bistvo je bilo drugje. To je bila neka »magnetična, sugestivna moč, ki jo je izžarevala njegova osebnost in kateri ni mogel odoleti skoraj nobeden. Ta neznana sila je pri njem zavzela tolikšen obseg, kolikršnega poznamo samo pri zelo redkih voditeljih množic: pri svetopisemskih prorokih, pri kakem Mohamedu ali pri kakem Napoleonu.«⁵⁴

Rasputin je bil za Bartola poosebljen kaos, mož, ki jih – po Goetheju – redko priporoča srčna kultura. »Ko ga je bila čudovita usoda zanesla na njegov visoki položaj, se je brezciljno predajal vsem vetrovom. Popival in bratil se je s knezi in mužiki, postavljaj in odstavljaj je ministre, cerkvene dostojanstvenike in guvernerje, vmes počenjal prave orgije z ženskami, se zopet postil in kesal, ozdravljaj bolnike, podpiral siromake, učil svojo filozofijo očiščanja preko greha in zraven spletkaril s spletkarji, mešetaril z mešetarji, podkupoval in se dal podkupovati. Njegovemu dejanju in nehanju je manjkalo trden in določen cilj.« Trdna pa je bila njegova samoza-vest. Odpovedala mu ni nikoli. »Ta mož je moral nekaj vedeti o sebi in o svetu, kar večina drugih smrtnikov ne ve.«⁵⁵

In kaj je bilo tisto, kar je vedel o sebi in mu je vli-valo brezmejno samozavest? »Nedvomno je, da se je čutil poklicanega za nekaj izrednega«, je zatrdil Bartol. To prepričanje je bilo del njegovega bistva, del njegove osebnosti. Posedoval je intuitivna spoznanja vidcev, »zato je lahko vkljub svoji neizobraženosti in skromni inteligenci mogel vplivati na mogotce in imenitnike tega sveta«. Jasnovidnost v stvareh življenja je veliko prispevala k njegovi samozavesti. Zavest ogromne življenjske sile pa mu je dajala občutek vsaj relativne neuničljivosti. »Njegova osebnost je morala izžarevati tisto strahovito silo, ki jo izžareva n. pr. tiger na divjad v džungli«. In tako je verjetno šlo to delovanje, učinkujoč na okolico in iz tega učinkovanja hraneč se do tiste višine, ko mu je bila dana oblast nad carjem, cerkvenimi in posvetnimi

mogotci. »V njem lahko gledamo utelešenje kaotičnega stanja Rusije pred boljševiško revolucijo.«⁵⁶

Bartolovo opozorilo na presežni vidik Rasputinove osebnosti zaokroža izris njegove podobe na Slovenskem. Pogledov, ki so jih sicer oblikovali o njem, ni pobijal, iz ozkega, zgolj političnega ali ideološkega, včasih celo senzacionalističnega razumevanja dogajanja v zadnjem obdobju Ruskega carstva, pa je odprl vrata v še eno raz-sežnost Rasputinovega bivanjskega položaja. Negativna podoba o njegovi osebnosti je na Slovenskem ostala, lahko bi rekli, da dvoma vanjo ni, odprta pa so ostala tudi vrata skozi katera je stopil Vladimir Bartol.

Viri in literatura

Časopisni viri:

- Družina*, Gorica, 1929.
Edinost, Trst, 1917, 1919, 1925–1927.
Enotnost, Ljubljana, 1928.
Ilustrirani Slovenec, Ljubljana, 1930.
Jutro, Ljubljana, 1922–1927, 1929, 1932, 1933, 1935, 1938, 1941–1943.
Laibacher Zeitung, Ljubljana, 1917.
Slovenec, Ljubljana, 1912, 1914, 1915–1917, 1919, 1922, 1924–1930, 1933, 1934, 1937–1939, 1943.
Slovenski narod, Ljubljana, 1912, 1914, 1917–1920, 1922, 1923.
Štajerc, Ptuj, 1917.
Večerna Edinost, Trst, 1914.

Elektronski viri:

- http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/Znanost/doc/Zenske_v_znanosti/CV_komisija/WIKI-Renata_ok.pdf (dostopno 18. 5. 2016)
<http://www.theguardian.com/theguardian/2011/dec/29/archive-rasputin-killer-yussupoff-1966> (dostopno 18. 5. 2016)

Literatura:

- Bartol, Vladimir:** *Rasputin. Modra ptica*, 4, 1933, št. 1, 1–5.
Fülöp-Miller, René: *Sveti satan*. Ljubljana: Modra ptica, 1932.
Fülöp-Miller, René: *Sveti satan*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1972.
Grdina, Igor: *Vedno znova Tannenberg*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, 2015.

⁵³ Prav tam, 2.

⁵⁴ Prav tam, 2–3.

⁵⁵ Prav tam, 1, 3, 4.

⁵⁶ Prav tam, 4, 5.

Grivec, Franc: Ruska revolucija. *Čas*, 11, 1917, št. 4–5, 203–213.

Kermauner, Taras: Vladimir Bartol – predhodnik današnje slovenske moderne literature. – Vladimir Bartol: *Demon in Eros: Al Araf*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1974, 423–445.

[Kokovcov, Vladimir Nikolajevič]: Razgovor z Rasputinom. *Razglednik »Jutra«*. Ljubljana: Konzorcij »Jutra«, 1943, 92–93.

Oset, Željko: Akademska kariera Nikolaja Fjodoroviča Preobraženskega (1893–1970). *Monitor*, 17, 2015, št. 1, 121–150.

Šribar, Renata: Rasputin. *Primorska srečanja*, 20, 1996, št. 181, 379.

Zusammenfassung

„MEPHISTO AM KAISERHOF“

Reaktionen auf den Tod von Rasputin und spätere Ansichten über ihn im slowenischen Gebiet

Wie anderswo war Grigorij Jefimovič Rasputin (1872–1916) auch im slowenischen Gebiet bekannt. Über ihn wurde bereits berichtet, bevor er nach einer Reihe von Komplotten in der Nacht vom 16. auf den 17. Dezember 1916 ermordet wurde. Als erstes machte die liberale Zeitung *Slovenski narod* im März 1912 auf Rasputin aufmerksam. Sie urteilte, dass er wohl nur ein hysterischer Muschik war, dem wundersame Kräfte zugeschrieben wurden und der in seinem Sexualleben seltsamen Vorschriften folgte. Einen Monat später schrieb die katholische Zeitung *Slovenec* über Rasputin. Sie machte darauf aufmerksam, dass er einen verhängnisvollen Einfluss auf den Kaiser hatte und zu jenen russischen Mystikern gehörte, die den „westlichen“, „heidnischen“ und „glaubenslosen“ Parlamentarismus hassten und von der »großen Mission« Russlands träumten, das die ganze Welt wieder christianisieren bzw. orthodox machen sollte. Weder das liberale noch das katholische Lager waren Rasputin wohlgesonnen, während die Marxisten nicht über ihn berichteten.

Rasputin schuf sich auf seinem Weg viele Feinde. Einige davon wurden auch in Slowenien erwähnt, ebenso ihre Verschwörungen gegen Rasputin. Als die letzte Verschwörung gelang und Rasputin ermordet wurde, wurde darüber ausführlicher berichtet. Meist waren die Berichte zwar kurz, aber es lassen sich daraus dennoch die im slowenischen Gebiet verbreiteten Ansichten über Rasputin ablesen. Neben verschiedenen Neuigkeiten über seine Ermordung und mehr oder weniger genauen Niederschriften über deren Vorbereitung und Durchführung wurde erneut auf den Einfluss des »berüchtig-

ten« Rasputin am Kaiserhof verwiesen. Außerdem wurde spekuliert, ob er wegen seiner Friedensbemühungen während des Ersten Weltkriegs ermordet worden war.

Auch nach dem Ersten Weltkrieg geriet Rasputin im slowenischen Gebiet nicht in Vergessenheit und sein Name tauchte bis in den Zweiten Weltkrieg recht häufig in der slowenischen Presse auf. Mit ihm wurden die schreckliche moralische Korruption und der Verfall am russischen Zarenhof und im Staat verbunden und er galt als „kleiner Vater“ der russischen Revolution und des Niedergangs des zaristischen Russland. Außerdem wurde darauf hingewiesen, dass er sich während des Krieges für den Frieden eingesetzt hatte. Vor allem aber herrschte die Überzeugung, dass Rasputin einen Makel auf die russische Geschichte als Teil der slawischen Geschichte warf und dem Slawentum nicht zur Ehre gereichte. Gemeinsam mit Moses, Alexander dem Großen, Caesar und Napoleon wurde er zu jenen Menschen gezählt, die für ihren faszinierenden Blick und die hypnotische Macht ihres Wortes bekannt waren.

Die umfangreiche Berichterstattung über Rasputin war für die slowenische bürgerliche Presse charakteristisch, während sich die Arbeiterbewegung – wie schon in der Zeit vor und während des Ersten Weltkrieges – nicht mit ihm befasste. Die führenden bürgerlichen Blätter veröffentlichten zahlreiche Artikel über Rasputins Tod und andere mit seiner Person verbundene Nachrichten. Sie informierten über das Leben seiner Tochter Marija Grigorjevna und die von ihr in den Jahren 1928 in 1938 eingereichten Gerichtsklagen gegen den Fürsten Jusupov wegen der Ermordung ihres Vaters; außerdem über das Erscheinen verschiedener Memoiren, literarischer Werke und Studien über Rasputin. Auch während des Zweiten Weltkriegs fand Rasputin Erwähnung in den Medien.

Nach dem Zweiten Weltkrieg genoss Rasputin in Slowenien keine besondere Aufmerksamkeit. Im Jahr 1972 erschien Fülöp-Millers *Sveti satan* [Der heilige Teufel] erneut in Slowenisch (erstmalig im Jahr 1932). Im Jahr 1996 veröffentlichte Renata Šribar aus der Familiensammlung den Brief der Fürstin Jenseveta Stefanišin an ihre Freundin Ana Onjegin aus dem Jahr 1909, in dem Stefanišin ihre leidenschaftliche Liebesbeziehung zu Rasputin im Sommer desselben Jahres beschrieb.

In das Phänomen Rasputin vertiefte sich im slowenischen Gebiet besonders der Schriftsteller Vladimir Bartol in der Zeitschrift *Modra ptica* im Jahr 1933. Er wurde durch die slowenische Übersetzung von Fülöp-Millers Werk dazu angeregt. Bartol glaubte nicht, dass Rasputin ein gerissener Betrüger oder wahnsinnig war. Laut Bartol war das Wesentliche an Rasputin die ma-

gnetische, suggestive Kraft, die seine Persönlichkeit ausstrahlte und der fast niemand widerstehen konnte. Diese unbekannte Kraft hatte ein Ausmaß wie man es nur bei wenigen Anführern der Massen kennt: bei den Propheten der Bibel, Mohammed oder Napoleon.

Bartol sah in Rasputin die Verkörperung des chaotischen Zustands Russlands vor der bolschewikischen Revolution, in dem er mit der suggestiven Macht eines biblischen Propheten, mit enormer Lebenskraft und großem Selbstbewusstsein zur fast höchsten Position im Staat aufstieg, um sich dann ziellos nach dem Wind zu drehen. Seinem Tun und Lassen fehlte ein festes und klares Ziel. Sein Selbstbewusstsein war jedoch felsenfest. „Dieser Mann muss etwas über sich und die Welt gewusst haben, was die Mehrheit der übrigen Sterblichen nicht weiß“, schrieb Bartol. Rasputin besaß die intuitive Erkenntnis von Sehern, und das Bewusstsein seiner enormen Lebenskraft gab ihm ein Gefühl der Unzerstörbarkeit. Und so ging wohl sein Wirken, die Umgebung beeinflussend und aus dieser Beeinflussung sich speisend bis in jene Höhe, in der er Macht über den Zaren und geistliche und weltliche Magnaten erlangte.

Bartols Hinweis auf diesen Über-Aspekt von Rasputins Persönlichkeit vervollständigt das Bild Rasputins im slowenischen Gebiet. Er widerlegte zwar nicht die übrigen Ansichten, aus einem engen, lediglich politischen oder ideologischen, manchmal sogar sensationslüsternen Verständnis des Geschehens in den letzten Jahren des russischen Kaiserreiches heraus, öffnete jedoch die Tür zu einem weiteren Aspekt von Rasputins Dasein. Das negative Bild von Rasputins Persönlichkeit blieb in Slowenien vorherrschend und wurde nicht angezweifelt, doch es blieben auch die Ansichten, denen Vladimir Bartol den Weg geebnet hatte.

Schlagwörter: Grigorij Jefimovič Rasputin, Nikolaj II., Aleksandra Fjodorovna, Mystizismus, Politik, Feliks Feliksovič Jusupov, Slowenen, Vladimir Bartol